

Biacsi Mária

A SZERB SZK MUNKASZOCIOLÓGUSAINAK
VI. SZAKTANÁCSKOZÁSA

Banja Koviljača, 1981. október 22—24.

GÉP-KERT

A csarnokot nézem.
Szemembe villanó
gép-kert.

Zaj-virág
zaj-virágot ér,
egymáshoz hajolva beszél.

Fém-erek,
keresztezett kezek
fém-fényben
fény csendülése.

Kés élén nap
lobbant nappalt.
Emlékképek
törzséből
bont ki téged.

Ó, esztergályos! Nem vagy te
elapadt tejút!
Végtelen folyója
munkál bennünk,
S te a folyóban.

(Boža Subotić, Trudbenik, Doboij)

Nem véletlen, hogy egy munkásköltő soraival kezdjük beszámolóinkat, ugyanis a Banja Koviljača-i szaktanácskozás számos résztvevője szerint rendkívül humánusan, sőt líraian hatott a bejelentett és utólag beterjesztett témák körében. A szociológusoknak sikerült bensőséges légkörben megismertetni egymással a tudományos kutatómunkájuk során felmerülő kérdéseket és felmérni egy évtizedes tudományos tevékenységük eredményeit.

A Banja Koviljača-i tanácskozás szervezője a Szerb SZK Szociológiai Társaságának a munkaszociológiai szekciója, a Visokoja Összetett Társultmunka-szervezet és a Loznicei Marxista Központ volt. Azért említjük őket már itt az elején, mert alaposan és összehangoltan tették meg a szükséges előkészületeket a munkaszociológusok VI. szakmai tanácskozásának a megszervezésére. Érdemes megemlíteni, hogy már egy évvel a tanácskozást megelőzően szétküldték a meghívókat és arra kérték az érdekelteket, hogy jelentsék be részvételüket, valamint terjesszék be beszámolóikat, közleményeiket, írásbeli és szóbeli hozzászólásaikat. A résztvevők többsége tiszteletben tartotta a szervezőknek azt a szándékát, hogy fokozatosan és átfogóan tájékoztasson az előkészületekről, s ezért munkájukat idejében elküldték.

A tanácskozás az alábbi négy problémakörre összpontosította figyelmét:

- I. A munkásszociológia tárgya és feladatai
- II. A társult munka, az oktatás és a foglalkoztatás
- III. Szabadon beterjesztett szakmunkák
- IV. A Szerb SZK Szociológiai Társaságának keretében működő Munkaszociológiai Szekció VIII. évi közgyűlése

Az első tárgykör öt közleményt foglalt magába. Dr. Slobodan Vukićević, a nikšići Pedagógiai Kar munkaszociológia tanárának A munkaszociológia tárgya és feladatai c. beszámolója, írása továbblépést jelent a munkának mint céltudatos emberi tevékenységnek a megközelítésével foglalkozó elméleti kutatásban. A szerző ennek során elemezte, hogy egyéb társadalom- és természettudományok milyen eredményeket értek el a munka fogalmának meghatározásában és felosztásában. Dr. Vukićević az általa lefolytatott empirikus kutatások alapján dolgozta ki Az öngazgatás és a munkamegosztás fejezetet, amelynek végén megállapítja:

„Az öngazgatás gyorsabb fejlődése érdekében — ezen belül pedig az 1974. évi alkotmány koncepciójának a realizálására törekedve — az eddigieknél sokkal alaposabban meg kell kérdőjelezni és kétségbe kell vonni a munkára (a munkafolyamatra) kiterjedő igazgatás technokrata és bürokrata egyeduralmát. Ez komolyabb szocialista öngazgatást igényel a régi munkamegosztás területén, amely igyekszik fenntartani az irányító és végrehajtó tevékenységre való felosztást, különösen pedig a tisztéseket. Ez újratermeli az alárendeltségi, illetve fölrendeltségi viszonyoktól terhes termelési viszonyokat, amelyek mentesek a szabadon társított munka jellegzetességeitől.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az öngazgatási viszonyoknak a bővített újratermelés viszonyai között történő fejlesztése, a jövedelem elidegenítésének megakadályozása nagymértékben attól függ, hogy a munkamegosztás mennyit veszít hagyományos jellegéből, s mennyire lép helyébe a szabadon társított munka.”

Véleményünk szerint dr. Vučićević a legjobb utat választotta tudományos kutatása során, mindenekelőtt azért, mert vállalkozott a munkamegosztás, az elosztás, a csere és a fogyasztás, valamint a termelési viszonyok egyes mozzanatainak a kutatására, és még véletlenül sem tért ki ezek parciális, nem marxista és álszociológiai tanulmányozására.

Frano Piplović, a voždovaci (Belgrád) pátszervezet marxista központjának a szociológusa munkájának a következő címet adta: *Quo vadis sociológia?* Ez a fiatal kutató a szociológia elméletének és gyakorlatának a jugoszláv társadalom átalakulásában játszott szerepét tanulmányozta, s meglehetősen felborzolta vele a kedélyeket. Véleménye szerint egy olyan időszakban, amikor a centralizációt a társadalmi rendszer decentralizációs törekvései váltják fel, megnövekszik a szociológiai elmélet és gyakorlat iránti igény. Ugyanakkor ennek a szükségletnek a társadalmi tudatosító szubjektuma nem lehet pusztán a szociológus, hanem a *munkásosztályra* hárul ez a feladat. Piplović szerint a szociológia gyakran kerül a munka és a politika szférájának a határvonalára. Nyilvánvaló, hogy ez a tudományág nem válhat a politika kiszolgálójává. Mindenképpen ösztönzőnek tartjuk Piplovićnak azokat a kérdéseit: amelyeket maga sem válaszolt meg: „Vajon miért nem sikerült szociológiánknak megfelelő helyet kivívnia társadalmunkban? Talán mert nem tisztázta önnön kérdéseit, vagy társadalmunk nem vette komolyan?” Mellékesen szólva ilyen és ehhez hasonló kérdéseket mind több szociológus tesz fel. A szociológiai tudományos eredmények társadalmilag elkötelezett alkalmazása iránti igénynek a tömegesítés gondjával kell megküzdenie és azt a szociológia jelenlegi fejlettségi fokán immanens problémaként kezeli. Annál is inkább, mert a társadalmi élet szférájában egyre növekszik a nyitott kérdések száma. Ugyanakkor a marxista irányvételű szociológiának és szociológusoknak konkrét válaszokat kell adniuk ezekre a kérdésekre. „A társadalomról szerzett közvetlen, gyakorlati ismeretek birtokában visszahatást gyakorolhatunk a társadalomelméletre, annak gazdagítására és gyakorlati felülvizsgálására, a problémák idejében történő felfedésére és megoldására” — állítja Piplović.

Dr. Vladimir Rašković, a Belgrádi Közgazdasági Kar tanszékvezetője a következő címet adta munkájának: *Munka, a munka értékelése és a munkaeredmények szerinti elosztás*. Több éves tudományos tapasztalataiból kiindulva Rašković professzor szellemesen megjegyezte, hogy az „enthusiazmus és a lelkes hozzáállás forrása most Loznica”. Ezt nem úgy kell venni, mint a szakmai tanácskozás házigazdához intézett udvarias gesztust, hanem mint egy optimista megjegyzést, amely alkalmat szolgáltat olyan fajsúlyú megállapításokra, mint például: „Nem engedhetjük meg, hogy a szociológia öncélú tudománnyá váljon. Meg kell találni

helyét a nap alatt, hogy elméletét gyakorlatra válthassa. Ez a tudomány-
ág *önmagunk elé tartott tükör*. Megmutatja mit teszünk és hogyan.” Dr.
Rašković ismertette azokat a jól ismert adatokat, amelyek a tényleges
munkaidőkihasználást szemléltetik szövetségi szinten; a munkaviszony-
ból származó átlagos jövedelmet, a munka szükségességéhez fűződő több-
dimenziós tudat mibenlétét; bírálta a helyi érdekek eluralkodását a szak-
irányú oktatásban, aminek során egyáltalán nincs jelen az a mérce, hogy
milyen szükségleteket kellene kielégíteni a meglévő *munkaformák* szem-
pontjából. Ugyanígy figyelmet keltett *a munka társadalmi értékelésé-
ről* kialakított álláspontja, ugyanis dr. Rašković szerint történelmi szük-
séggként vetődött fel ez a kérdés. A munka objektívizálásának legfonto-
sabb tényezői közé a következőket sorolta:

- a tudás és a munkában szerzett tapasztalat,
- a munka tárgyiasulása az adott munkavégzésben (nem pedig azon kívül!),
- a munkakörülmények (az egészségügyi, a műszaki-szervezési, az etikai és humánus komponensek komplex jellegének figyelembe vételével),
- társadalmi és erkölcsi felelősség,
- alkotó jellegű kezdeményezőkézség és
- a munkában kialakult viszonyok, a társadalmi mobilitás, a szolidaritás és emberi viszonyok.

Dr. Rašković a kapitalizmusnak és a szocializmusnak a társadalmi-
gazdasági viszonyok szférájában kifejeződő különbségét érzékeltetve a
hangsúlyt a termelés, a termelékenység és a munkaeredmények *viszo-
nyának jellegére*, valamint az *elosztásra* helyezte.

Dr. Miroslav Radovanović, a Belgrádi Bölcsészeti Kar munkaszocio-
lógia tanára az első tárgykör keretében, A szociológia korszerű rend-
szere címmel terjesztette be beszámolóját a következő alcímmel: A szo-
ciológiai rendszerelmélet, rendszertan és a szociológiai rendszerek kiépí-
tésének a fejlődése. Dr. Radovanović — akiről egyébként el kell ismer-
nünk, hogy a legfontosabb hordozója volt a VI. tanácskozás megszerve-
zésének — abból a téziséből indult ki, hogy nálunk a társadalom minden
szférájában eluralkodott az alkotótevékenység egyfajta nem formális
csoportos akadályozása. Ezt a jelenséget „munkakerülő egyenlősdinek”
nevezi, ami a munka hagyományos lebecsüléséből, a műszaki civilizáció
humanista bírálatából és az öngazgatás téves felfogásából következik
(azzal a törekvéssel, hogy mindent minél bonyolultabbá kell tenni).
Ilyen légkör ellenállást vált ki a kreativitás hordozóiból az azonosulás-
sal szemben. Dr. Radovanović így megkísérelt „eltávolodni a munka-
szociológia tárgyától, hogy ugyanazt meghatározhassa”. Tudományos
irányvételét a problematikusabbak közé sorolhatjuk, mert a rendszerel-
méleten alapul. Radovanović átfogóan közelíti meg tárgyát és belső
szerkezetét analitikus rendszerezéssel adja. Azt állítja, hogy a szocioló-
giai gondolkodás legjelentősebb vonása a rendszeralkotás. Ugyanakkor
olyan módszer után kutat, amely alkotó módon kidolgozott, célirányos
programokat eredményez a mindennapi gyakorlat és a tudomány közöt-

ti szakadék áthidalására. A tudománynak ezért meg kell ismernie önmagát, rá is vonatkozik a delphoi felirat: „Ismerd meg magadat!”, hogy az élő és a tárgyiasult tudás szintézisévé válhasson. Dr. Radovanović beszámolója mind terjedelmét (80 oldal), mind összetettségét és rendszerezettségét illetően külön elemzést érdemelne, de mi a munkaszociológusok VI. tudományos szakmai tanácskozásáról tájékoztatva ezúttal csak kivonatossan ismertettük ennek az értékes munkának alapvető üzenetét és hangvételét.

Dr. Džemal Sokolović, a Szarajevói Politikai Tudományok Karának a munkaszociológusa A társult munka fogalma című értekezésében az adott összefüggések között elsőként magát a munkát emeli ki, majd pedig a társadalmi jellegét mint az ember gyakorlati tevékenységének adekvát formáját. Véleménye szerint állandó ellentmondás van a munkateredmények elértéktelenedési folyamata és a termelőmunka ártermelő jellegének felszámolási törekvése között. Dr. Sokolović védelmezi annak a valódi értelemben vett gazdaságnak az érvényesülését, amely az emberből és szükségleteiből indul ki. A társult munka fogalma kölcsönös összefüggésben van a termelési ügyek szférájáról kialakított marxi elvekkel, ugyanis ez a fogalom magába foglalja a munkatermelékenység fokozására irányuló törekvést és a munkaidő-takarékosságot. Ebben a tárgyi és mennyiségi vonatkozásban korlátozott termelésben az ember társadalmi lénye mind a közösség, mind a természet irányában kifejezésre jut. Dr. Sokolović adós maradt annak megválaszolásával, hogy elméletében milyen helyet foglal el jelenlegi társadalmi gyakorlatunk társult munkája. A tanácskozáson nem került sor a kérdés megválaszolására, sőt elmélyítésére sem.

Most pedig bizonyára elmézik, hogy írásunkban értékelést is adunk. Ismertetőnkben szándékosan kapott legtöbb teret az első, a munkaszociológia kulcsfontosságú területeit érintő tárgykör.

A második ciklus a társult munka, az oktatás és a foglalkoztatás témája köré csoportosul. A bejelentett 12 beszámoló helyett azonban csak a következő 9 hangzott el:

Dr. Josip Županov—Mladen Žuvela: A hátrányos társadalmi helyzet mércéi a foglalkoztatás és a munkanélküliség területén;

Branko Jovanović—Živorad Rakić: A Visokoja Összetett Társultmunka-szervezet mint Loznica község oktatási és foglalkoztatási tényezője;

Mr. Stojanka Radenović Cvetković: A munkavállalási engedély nélkül külföldön dolgozó jugoszlávok problémái;

Dubravka Uglješić: Új foglalkoztatási lehetőség a mellékfoglalkoztatás és a túlmunka csökkentésével;

Mr. Spasoje Bjerica: Kísérlet a munka szakosítására a szakirányú oktatás útján;

Djordjica Pićurić: Kamatoztatjuk-e megszerzett ismereteinket?

Stojanov Kiril: A szociális és gazdasági tényezők jelentősége a bori középiskolások pályaválasztásában;

Dr. Miroslav Radovanović: A társult munka, a munkanélküliség és a foglalkoztatási politika gondjai;

Dr. Miroslav Radovanović: A belgrádi bölcsészkar végzett hallgatóinak foglalkoztatási gondjai és munkanélküliségük alakulása.

A felsorolt beszámolókat elemezve elmondhatjuk, hogy szerzőik határozottan kiemelték a címben említett három tényező közötti összefüggés hiányát. Mindaddig, amíg az oktatás nem irányul a társult munka igényeinek kielégítésére, a foglalkoztatás — mint társadalmi folyamat — nem töltheti be szerepét. A munkaerő-kihasználás és a kereslet—kínálat viszonylatában fellépő egyenletlenség idővel a társadalmi berendezésünkkel ellentétes viszonyok kialakulásához vezet: alá- és fölérendeltségi viszonyok jönnek létre, csoporttulajdonosi viszonyok érvényesülnek, kedvezőtlen irányban változnak meg az egyes foglalkozásokhoz fűződő elvárások (például: Miféle igény, hogy minden szociológusnak tudományos kutatással kell foglalkoznia? Szakmunkára is szükség van!) De még tovább sorolhatnánk a témákat. Többek között rámutattak annak a szükségességére is, hogy meg kell változtatni a foglalkoztatottak összetételét, mert a jugoszláv gazdaság ingatag jellegének elsődleges oka, hogy kevés a termelőmunkás.

Véleményünk szerint a második ciklus beszámolói elérték céljukat és érteően viszonyultak a társult munka, az oktatás és a foglalkoztatás heterogén kapcsolatához. Az is lényeges, hogy ezek a beszámolók túlsúlyban a szerző és a munkatársaik előzetes empirikus és egyéb jellegű kutatásaik alapján jöttek létre. Ily módon megállapításaik nem lebegtek légüres térben, hanem szorosan kapcsolódtak egy-egy földrajzilag körülhatárolt területhez, iparághoz, a jelenségek tanulmányozásának kritikai mozzanataihoz és az ismert kutatási egységek aktuális problémaköréhez. Ez a két lényegbevágó dolog készítette a tanácskozás résztvevőit vitára, ami a pihenés óráiban is folytatódott.

A szabadon választott szakmunkák képezték a harmadik témakört. Ezen a téren jutott leginkább kifejezésre a munkaszociológiai szekció tagjainak érdeklődése. Zoran Manojlović, Biači Maja, Slobodan Lazić, Danica Miletić, Tomislav Krsmanović, Aleksandar Grujić, dr. Slobodan Bakić és Nadežda Gošović készített elő beszámolót, amelyekben a következő tárgykörökkel foglalkoztak: a gyakornokok munkája; a szociális mutatók minimuma a társult munka elkötelezett szociálpolitikája szempontjából; a munkakultúra területe; a munkaidő és az öngazgatásra fordított idő problémája; a munka szerinti elosztás viszonyai; a tájékoztatás és a társadalmi munkamegosztás kérdése.

Összegezve a következő szakmai értékelést adhatjuk a tanácskozásról: *A Szerb SZK Szociológiai Társaságának a tevékenységét illetően a munkaszociológiai szekció VI. jubiláris szakmai tanácskozása sikeresen zárult.*

A programban szereplő 27 beszámoló és tanulmány közül 21-gyel ismerkedtek meg a résztvevők. A tanácskozást kedvező munkakör-jelmezte. Viszonylag kevés idő maradt vitára és beszélgetésre. Ezen a

tanácskozáson értelmét veszítette volna az a skandináv közmondás, hogy semmiből sincs annyi, mint időből, mert még arra sem jutott elég, hogy kikristályosodjanak a munkaszociológia legfontosabb kérdéseivel kapcsolatos álláspontok és szemléletek. Az összejövetel 40 hivatalos résztvevője mellett szépszámú szociológus volt még jelen. A résztvevők területi hovatartozását illetően elmondhatjuk, hogy a tanácskozás országos jellegű volt, s ezt mindenképpen csak üdvözölhetjük.

A Banja Koviljača-i szaktanácskozás harmadik napján került sor a Szerb SZK Szociológiai Társasága munkaszociológiai szakosztályának a VIII. évi közgyűlésére. Beszámoló hangzott el az elmúlt év munkájáról. Kijelölték és elfogadták a munkaszociológiai szekció feladatait. Emellett még két igen jelentős dokumentumot fogadtak el: A Szerb SZK Szociológiai Társasága munkaszociológiai szekciójának a szervezeti szabályzatát és a szociológusok erkölcsi kódexét.

A régi igazgató bizottság helyett újat választottak, a kilenctagú szerv elnökének Zoran Manojlovićot, a belgrádi Beograd Városi Közlekedési Vállalat szociológusát választották. Itt kell elmondanunk, hogy Manojlović elvtárs elnökké választásával sikerült biztosítani a munkaszociológiai szekció vezető önigazgatási testületének a korábbi összetételben kifejtett eredményes munkáját.

A tanácskozás *jubiláris jellege* abban nyilvánult meg, hogy elismerésben részesítették a munkaszociológia területén és annak fejlesztésében elért sikeres munkát. Így a jugoszláv szociológia negyedszázados fejlődéséért, a munkaszociológiának mint tantárgynak a két évtizedes oktatásáért, a munkaszociológiai szekció egyévtizedes fennállása alkalmából és a munkaszociológia hazai körülmények között való fejlesztéséért a következő elvtársakat részesítették elismerésben: dr. Josip Županov és dr. Radimir Rašković professor (Zágráb), dr. Veljko Rus és dr. Janez Jerovšek professor (Ljubljana), dr. Danilo Ž. Marković professor (Belgrád), dr. Džemal Sokolović professor (Szarajevó) és dr. Slobodan Vukićević professor (Niš).

A Viskoza Összetett Társultmunka-szervezet mellett elismerő oklevélben részesült még Gradimir Obrenović, Zoran Manojlović, Vera Tanasijević, Miloje Grbović, Branko Jovanović, Živorad Rakić, Milan Marković, Nikola Ristivojević és dr. Cvetko Kostić professor is.